

bilis ad Israelitas perpetuo monendos totius foederis cum Deo initi, ideo circumcisio est etiam et v. 11. dicitur *signum foederis* (integri).

Ad Exod. XII. 11. veniendum est, cuius loci falsa interpretatio et comparatio cum verbis eucharisticis ab impio scurra obtrusa misero populo Tigurino tam infausta fuit (cf. supra p. 51.). Sufficit legisse verba, ut intelligatur nihil habere ea simile cum verbis Christi, et vocem *est* etiam hic suam primariam retinere significationem. Descripto toto ritu immolationis et esus agni paschalis, subiungitur: « Phase est Domino (scilicet sacrum, dicatum) » פֶּסַח הוּא לַיהוָה, addita continuo explicatione, cur totus ille ritus appelletur hoc nomine *Phase*: « et (nam) transibo per terram Aegypti nocte illa percutiamque omne primogenitum.... et transibo vos וּפְסַחְתִּי עֲלֵיכֶם nec erit in vobis plaga. » Imponit itaque Deus per Moysen illi toti ritui antea descripto, illi sacrificio, illi solemnitati nomen פֶּסַח (1), quia instituta est in memoriam beneficii, quo liberavit populum et transiit פֶּסַח domos filiorum Israel. Quando ergo dicit: « ritus immolationis et esus agni *est* solemnitas nominata et nominanda in perpetuum Phase, et *est* Domino sacra, » quid quaeso habent haec commune cum verbis Christi: hoc est corpus meum? et quomodo vocabulum *est* non retinet suam significationem? Plenior declaratio quae datur v. 27, hunc sensum iam per se clarum adhuc confirmat; « cum dixerint vobis filii vestri: quae est ista religio (הַעֲבֹדָה) LXX. ἡ λατρεία ritus et cultus religiosus)? dicetis eis: *victima transitus Domini est*, quando *transiit* super domos filiorum Israel in Aegypto percutiens Aegyptios » (2). Evidens est igitur, omnes has locutiones quas appellarunt *sacramentales*, ad explicandum verum sensum institutionis Eucharistiae nihil omnino pertinere, et omnium minime hanc postremam, cuius abusu Zwinglius ignorantiae plebis imposuit et suam haeresim stabilivit.

(1) Chaldaice פֶּסַח unde apud Graecos et Latinos πασχα. Iosephus, Philo, et Origenes nominant ὑπερβασιαν, τα διαβατηρια festum seu sacrificium pro felici transitu.

(2) וְבַה־פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פֶּסַח עַל־בְּתֵי כְנִי וְשִׂרְאֵל
Sacrificium Transitus est Domino, quia transiit domos filiorum Israel.

THESIS VI.

Quid significet, et quid demonstret pronomen hoc in verbis institutionis.

« Quaestio quid in verbis eucharisticis significet pronomen *hoc* quam catholici theologi ad distinctiorem intelligentiam, et Protestantes ad nectendas tricas proponere solent, plenior habet solutionem, si cum Cardinali Perronio distinguatur pronominis *significatio* formalis, et *demonstratio* termini qui subest. Qua distinctione supposita intelligitur, pronomine *hoc* neque panem neque corpus Christi *significari*, sed praesentiam rei in confuso sub visibilibus speciebus, quae exhibentur; quod autem subest *demonstrationi*, initio propositionis esse panem in statu transeunte, et ea completa esse corpus Christi in statu permanente. Unde simul apparet, sententias quae apud diversos catholicos theologos leguntur, esse quidem diversas non tamen falsas aut inter se invicem pugnantes. »

Nondum disputamus de transubstantiatione; si igitur nihilominus aliqua hic dicenda praeoccupare videbuntur illam quaestionem, id accidit ex doctrinae propria ratione et necessario nexu praesentiae realis, ut verbis Christi instituta est atque efficitur, cum ipsa transubstantiatione. In praesenti tamen unice sumus solliciti de vera significatione verborum directe, quatenus ad realem praesentiam spectant, quamvis genuina verborum significatio declarari non possit, quin ex ea consequatur etiam veritas alterius dogmatis inferius distincte demonstrandi; siquidem verba non alia sed eadem significant atque efficiunt realem praesentiam Christi, quae eam significant fieri atque efficiunt per transubstantiationem panis in corpus Christi et vini in sanguinem Christi. His praemonitis, ad rem ipsam veniamus.

I. *Significatio* vocabuli est eius valor, quem ex institutione et usu habet, ut loquens per illud manifestet, et audiens concipiat determinatam aliquam ideam. Pronomen itaque demonstrativum *hic, haec, hoc* dum a loquente dirigitur ad rem aliquam, *significat* praesentiam rei (idea-

lem vel realem), non tamen *significat* rem ipsam quid sit, aut ullam eius proprietatem praeter praesentiam; nam ad ideam *praesentiae* et ad nullam aliam exprimendam et excitandam destinatum est. Eo igitur pertinet pronomen demonstrativum, ut attentio mentis dirigatur ad aliquid tamquam *praesens*, quin per pronomen determinetur, quid illud sit; proindeque quoad *significationem* eiusdem est valoris ac particula *ecce*, sicut quod Exod. XXIV. 8. hebraice dicitur: *ecce sanguis testamenti*, s. Paulus Heb. IX. 20. et vulgatus interpres latinus vertunt: *hic est sanguis testamenti* (cf. p. 40.). In omnibus propositionibus eiusdem constructionis cum verbis Christi: hoc est corpus meum, *significatio* ista pronominis manet eadem tam inchoatâ quam completâ iam propositionis enuntiatione, tam in propositionibus speculativis quam practicis et efficientibus.

At vero res praesentes, ad quas dirigitur pronomen, quae ergo subsunt tamquam *monstratae* per pronomen, sunt diversissimae. Proinde *termini demonstrationis* seu *designationis*, quae fit per idem pronomen, diversi sunt pro diversitate rerum, ad quas pronomen applicatur. Si agitur de propositionibus mere *theoreticis*, subiectum demonstratum per pronomen seu *terminus demonstrationis* manet idem initio et in fine propositionis; per eam enim solum enuntiat, quod verum praeeexistit, non autem efficitur, ut sit quod enuntiat. Ut ergo huiusmodi propositiones sint verae, necesse est, ut terminus per pronomen demonstratus in subiecto iam praeeexistat talis etiam in initio enuntiationis, qualis per praedicatum esse affirmatur. Si quis ostendens aliquam rem de ea theoretice pronuntiat e. g.: « hoc est aqua, » pronomen *hoc* per se *significat* praesentiam alicuius rei in confuso, *terminus* autem *demonstrationis* seu *designationis* est ea talis res, ad quam pronomen dirigitur et applicatur. Sed illa res (ex hypothese propositionis mere theoreticae et nullius intervenientis mutationis, dum fit enuntiatio) manet eadem initio et in fine enuntiationis. Cum ergo ad veritatem propositionis requiratur, ut, dum enuntiat praedicatum, terminus demonstratus sit revera aqua, necesse est ut fuerit aqua etiam initio propositionis, non praecise ideo, quia

propositio non esset vera, nisi iam *initio* fuisset aqua; sed quia supponitur nullam intervenisse mutationem, et ideo *etiam dum enuntiat praedicatum, aqua non esset, nisi iam initio fuisset.*

Alia omnino est ratio in huius formae propositionibus practicis, quae non praesupponunt sed efficiunt, quod significant. In illis enim eo ipso, quod efficiunt, ut subiectum sit id, quod in praedicato enuntiat, terminus ad quem pronomen dirigitur, seu *terminus demonstrationis* erit alius *initio enuntiationis*, quando nihil adhuc effectum aut mutatum est, et alius *dum enuntiat praedicatum*, quando id efficitur, quod in praedicato significatur. Potuisset Christus Dominus mutare aquam in vinum (Io. II. 7. sq.) directis ad aquam in vasis appositam hisce verbis: *hoc est vinum.* (Eiusdem formae propositiones practicae possunt supponi in aliis omnibus mutationibus supernaturalibus, uxoris Loth in statuum salis, virgae Moysis in serpentem etc.). Iam in hac propositione *significatio* pronominis *hoc* manet semper eadem, *praesentiae* scilicet rei alicuius in confuso, quae quid sit, sive aqua sive vinum sive aliud, per pronomen ipsum non *significatur*. Res tamen illa, ad quam pronomen dirigitur intentione loquentis, et ad quam per ipsum pronomen dirigitur attentio audientis (*terminus demonstrationis*), ante enuntiationem praedicati est aqua; dum vero in praedicato affirmatur esse vinum, necesse est ut terminus *demonstrationis*, ad quem pronomen dirigitur, iam non maneat aqua sed vere sit vinum; secus propositio sicut non efficiens ita nec vera esset.

Terminus igitur demonstratus pronomine usque ad enuntiationem praedicati est aqua; sed ad aquam dirigitur propositio et designatio pronominis « hoc » ea intentione et eo scopo, ut per enuntiationem praedicati aqua desinat cum relatione ac ordine ad positionem eius, quod enuntiabitur in praedicato: est ergo aqua *terminus demonstrationis in statu transeunte*. Dum autem in praedicato enuntiat esse vinum, et efficitur quod significatur, eo ipso significatur et efficitur, ut prior terminus *demonstrationis* desinat, et iam terminus qui subest demonstrationi pronominis *hoc*, sit et maneat vinum. Ergo eo momento, quo praedicatum

(vinum) coniungitur cum subiecto (*hoc*), terminus demonstrationis pronominis est vinum *in statu permanente*.

Paucis totum comprehendi ita potest. Ut propositio, qua quid sit subiectum, enuntiatur in praedicato, sit vera, oportet terminum demonstratum in subiecto cum termino per praedicatum significato esse identicum tunc, quando praedicatum enuntiatur. Ideo terminus in subiecto identicus cum praedicato vel iam prius adest; et haec identitas solum enuntiatur; tumque propositio erit mere theoretica: vel terminus in subiecto demonstratus nondum est id, quod praedicato enuntiandum est; tum ad propositionis veritatem necesse est, ut eo momento, quo coniungitur praedicatum, terminus subiecto demonstratus mutetur et efficiatur id, quod praedicato edicitur esse; sicque propositio erit practica et efficiens id, quod significat. Si talis mutatio termini in subiecto demonstrati non efficeretur, propositio non esset practica sed theoretica et falsa.

Applicatio datae declarationis ad verba eucharistica per se evidens est. In propositione: « hoc est corpus meum, » pronomen *hoc* pro quavis temporis differentia significat praesentiam rei in confuso sub illis sensibilibus phaenomenis, ad quae ipso vocabulo una cum externis adiunctis attentio dirigitur. Ergo terminus demonstratus pronomine ante enuntiationem praedicati est panis; « accepit Iesus panem... et ait: hoc » etc. Quando per praedicatum enuntiatur esse corpus Christi, terminus qui subest demonstrationi pronominis *hoc*, non potest manere panis, secus propositio esset falsa. Ergo ut sit vera, eo momento terminus demonstratus pronomine debet esse id, quod esse affirmatur, scilicet corpus Christi, atque ideo per propositionem debet effici, quod per eandem significatur; debet nimirum effici, ut terminus qui pronomine *hoc* sub visibilibus speciebus demonstratur, iam non sit panis sed corpus Christi: proinde propositio, ut vera sit, debet esse practica et efficiens. Igitur initio propositionis terminus, qui subest demonstrationi pronominis, est panis in statu transeunte; quando per praedicatum enuntiatur, non esse panem sed esse corpus Christi, terminus qui subest demonstrationi pronominis, iam constituitur et est

quod esse dicitur, scilicet corpus Christi in statu permanente.

II. Ex dictis facile apparet, quid sentiendum sit de diversitate opinionum inter catholicos Doctores, quorum alii dixerunt cum s. Thoma 3. q. 78. a. 5. pronomen *hoc* supponere pro substantia in communi sub visibilibus speciebus, quin determinetur per pronomen, quid illa sit; alii cum Alexandro Halensi et s. Bonaventura contenderunt, pronomen supponere pro pane convertendo; alii cum Scoto censuerunt; supponere pro corpore Christi non tamen ante terminatam enuntiationem praedicati. Cf. Vasquez in 3. P. disp. 201. Sunt scilicet omnes illae sententiae verae pro diverso modo considerandi, prout scilicet spectatur pronominis significatio, vel terminus qui subest eius demonstrationi ante enuntiationem praedicati, vel qui subest, dum in praedicato iam enuntiatur corpus Christi. Imo adeo diversae illae sententiae non se invicem excludunt, ut eas omnes simul ad plenioram explicationem coniungere oporteat. Vide Card. Du Perron de Euch. l. III. c. 27; Perpetuit. Fidei T. II. l. II. c. 2.

Corollarium 1. Non tanti refert quaestio, quanti eam existimarunt aliqui scholastici (cf. Vasquez in 3. P. disp. 201. cc. 3. et 4.), utrum pronomen *hoc* in verbis eucharisticis substantive vel adiective sumatur, dummodo ratum maneat, pronomen esse subiectum propositionis, verba corpus meum esse praedicatum (cf. Pallavicin. Cursus theolog. T. VI. c. 18. n. 244. sqq.). Sensus enim in utraque hypothesis prorsus manet idem, quamvis modus eundem sensum logice concipiendi et enuntiandi sit paululum diversus. Videlicet quando mens loquentis directe spectat pronominis significationem, quae ex dictis pertinet ad indicandam praesentiam rei alicuius, et solum oblique spectat terminum demonstrationis, tum ponit pronomen *hoc* in genere neutro substantive i. e. vice substantivi generici haec res, hoc ens. Quando vero loquens directe spectat terminum demonstratum per pronomen, et oblique eius significationem, iam initio praeconciens mente identitatem termini per pronomen demonstrati cum eo quod in praedicato enuntiatum est, quae quidem identitas vel iam praeexistit (ut

in propositionibus mere theoreticis) vel intenditur et erit, cum coniungatur praedicatum (ut in propositionibus practicis); in hoc inquam modo concipiendi construitur pronomen *adjective* in concordantia cum praedicato enuntiando. Mens quippe velocior quam lingua identitatem iam in enuntiatione subiecti concipit, quam identitatem lingua non potest significare nisi vocabulis successive prolatis. Exemplum valde clarum huius diversi modi concipiendi habes Exod. XVI. 15. in versione vulgata. Populus primo videns manna, mirabundus interrogat: « quid est hoc? ignorabant enim, *quid esset.* » Si responsio in modo constructionis aptaretur menti populi videntis rei praesentiam et ignorantis quid esset, videretur dicendum: « *istud* est panis, quem Dominus dedit vobis; » sed Moyses concipiens mente identitatem termini demonstrati per pronomen et enuntiandi praedicati, respondet: « *iste* est panis, quem Dominus dedit vobis. » Sensus autem in utroque modo enuntiationis evidenter est unus idemque. Ad rem nostram quod spectat, in prima parte consecrationis tam in textu graeco quam in versione vulgata utervis modus constructionis potest admitti, in secunda vero parte, ut est apud Matthaeum et Marcum, in Vulgata pronomen concordat cum praedicato: *hic est sanguis meus* (1); et eodem modo in sacra liturgia: *hic est enim calix sanguinis mei.*

Corollarium 2. Inepte solent obiicere, propositionem fore tautologicam, si pronomen *hoc* referatur ad corpus Christi; posse enim aiunt tum substitui ipsum nomen, atque adeo ad hanc redigi propositionem: corpus meum est corpus meum. Propositiones tautologicae sane non sunt il-

(1) Quod ait Suarez (de Euch. disp. 58. sect. 7. §. Quinta tamen sententia), posse absque concordantia cum praedicato subintelligi substantivum *hic potus* vel *hic calix*, non videtur probabile. Subintelliguntur quidem in pronomibus neutrius generis *transcendentalia ens, aliquid*; sed profecto non subintelliguntur nomina *specificae*, quae contentione ingenii oportet quaerere, ut reperiantur congruentia cum genere masculino aut feminino pronominum, quando haec sponte sua concordant cum praedicato. Sic in verbis Moysis: « *iste* est panis, quem Dominus dedit vobis, » nemo quaeret substantivum quod in pronomine subintelligi debeat, quasi propositio explicanda foret: « *iste cibus* est panis, » quum concordantia subiecti et praedicati satis per se manifesta sit.

lae, in quibus idem designatur in subiecto, quod significatur in praedicato; id enim necessarium est ad veritatem propositionis, sed tautologia in eo est, quod idem eodem modo significatur in subiecto et in praedicato. Pronomen *hoc demonstrat* corpus Christi, quando propositio completur, non autem distincte corpus Christi *significat*; praedicatum vero distincte *significat*, illud demonstratum esse *corpus Christi.* *Hoc* completa propositione et *corpus Christi* est res eadem, sed aliter demonstrata per pronomen *hoc* et aliter significata per nomen *corpus Christi.*

Corollarium 3. Quamvis pronomen *hoc* non significet panem, atque adeo plurimum inter se differant propositiones: « hoc est corpus meum; » « hic panis est corpus meum; » « panis est corpus meum; » nihilominus falsum est, sensum illum signi et figurae corporis Christi quem Sacramentarii supponunt, intelligi debuisse aut potuisse in institutione Eucharistiae, si Dominus usus esset his verbis: « hic panis est corpus meum. » Inter duas propositiones: « hoc est corpus meum » et « hic panis est corpus meum, » discrimen illud est, quod in priori, ut diximus, pronomen *hoc demonstrat* panem usque ad enuntiationem praedicati *corpus meum*, praedicato autem enuntiato iam demonstrat id, quod esse dicitur, scilicet corpus Christi; sed non *significat* panem nec corpus Christi. Contra in propositione altera subiectum *hic panis* ante enuntiationem praedicati demonstraret panem ratione particulae *hic*, et eum significaret ratione nominis *panis*; sed enuntiato corpore Christi in praedicato, iam intelligeretur, demonstrationem non amplius referri ad panem proprie dictum sed ad corpus Christi, et, quia praedicatum *corpus meum* excluderet naturam panis proprie dicti, intelligeretur nomen *panis* iam non significare panem proprie dictum, sed corpus Christi cibum supernaturalem eo sensu, quo Christus Dominus ipse Io. VI. dixit: *panis* quem ego dabo, *caro mea est*; pariterque s. Paulus eodem loco, quo Eucharistiam declaravit esse corpus et sanguinem Christi, nominavit « *hunc panem* » et « panem quem frangimus » (cf. supra p. 53.). Si Christus Dominus, quando in nuptiis Canae primum patravit miraculum, his verbis usus esset:

haec aqua est vinum, nec fuisset nec sine praecedenti praeparatione ac declaratione intelligi potuisset sensus: haec aqua est signum vini; sed sensus facile intelligibilis fuisset: haec, quae hucusque erat aqua, iam desinit esse aqua, atque pro aqua desinente nunc est vinum. Certe locutio illa non minus facile in hunc sensum intelligeretur quam altera, qua Evangelista vinum, in quod aqua conversa erat, appellat *« aquam vinum factam »* Io. II. 9. Simili igitur ratione propositio: *« hic panis est corpus meum, »* in illis adiunctis quibus Christus instituit Eucharistiam, haberet hunc sensum: hic qui hucusque erat panis, iam desinit esse panis, ut pro pane desinente succedat corpus meum, et iam hic altioris ordinis panis est corpus meum. Longe diversae rationis esset propositio tertia: *« panis est corpus meum, »* si nomen *panis* sumeretur ad significandam speciem seu naturam panis non pro supposito hoc pane; neque enim *natura panis generatim sumpta* aut esse potest corpus Christi aut in corpus Christi mutari; adeoque in sensu ontologico identitatis propositio numquam posset esse vera. Quamvis igitur propositionis, qua Christus Dominus usus est *« hoc est corpus meum, »* diversitas ab altera *« hic panis est corpus meum »* defendi debeat, cum illa prior sit clarior et magis propria, non tamen verum putamus, quod aliqui theologi concedere videntur, hanc posteriorem propositionem non posse eundem, quem prior habet, sensum catholicum admittere.

THESIS VII.

De sensu invocationis Spiritus Sancti in liturgiis orientalibus non ad efficiendam sed ad significandam effectam praesentiam corporis et sanguinis Christi.

« Corpus et sanguis Christi ipsis verbis evangelicis quibus salvator » in ultima coena sacramentum instituit, realiter ac substantialiter praesens fieri credi debet. Quae igitur in orientalibus et aliquot occidentalibus liturgiis post verba consecratoria occurrunt Spiritus Sancti invocationes super dona proposita, non pertinent ad corporis Christi praesentiam vel efficiendam vel impetrandam, ut post Nicolaum Cabasilam orientales schismatis fautores contendunt, sed ad effectum iam realis praesentiae declarationem, et ad implorationem fructus salutaris in corpore Christi mystico, quod est Ecclesia. »

I. In historia evangelica, ut tres Evangelistae et s. Paulus institutionem ss. sacramenti referunt, nihil omnino est, quod suspicari sinat, Christum Dominum realem corporis et sanguinis sui praesentiam sub speciebus panis et vini alio modo effecisse quam ipsis illis verbis a sacris scriptoribus relatis, quae hanc praesentiam significant. Imo ex ipso quatuor sacrorum scriptorum narrationis modo satis constat, voluisse eos institutionem saltem ea plenitudine referre, ut nihil eorum omitterent, quae Dominus ad realem praesentiam significandam et efficiendam dixit aut egit. Atqui praeter ipsa verba institutionis nihil omnino aliud referunt dictum aut factum a Christo Domino, quod pertineat ad illam significationem et effectum. Sine dubio ergo ipsis illis verbis sicut significavit ita et effecit praesentiam corporis ac sanguinis sui sub sensibilibus panis et vini speciebus.

Insuper ex traditione non solum non constat, aliis praeterea aut verbis aut actionibus ad sacramenti essentiam pertinentibus Christum Dominum usum esse, sed confirmatur nullis aliis usum esse. Quoties enim apud Patres inde a s. Iustino occurrit mentio institutionis a Domino in ultima coena factae, simpliciter et constanter eadem verba et